

Monika Giżyńska

Model relacji państwo – kościół w Republice Łotewskiej

SŁOWA KLUCZOWE:

stosunki państwo kościół, rozdział państwa i kościoła, konstytucja, Łotwa

STUDIA I ANALIZY

W wyniku rozpadu ZSRR doszło do przywrócenia niepodległości trzem państwom bałtyckim Litwie, Łotwie i Estonii. W dniu 4 maja 1990 r. Rada Najwyższa Republiki Łotewskiej przyjęła deklarację o przywróceniu niepodległości Państwa Łotewskiego¹. Najważniejszym etapem transformacji ustrojowej w dwóch sąsiadujących z Łotwą państwach bałtyckich Litwie i Estonii było przyjęcie konstytucji, które w swej treści określałyby ustrój państwa, a ponadto zawierały prawne regulacje gwarantujące ich funkcjonowanie w oparciu o zasadę demokratycznego państwa prawa. Na Łotwie sytuacja przedstawiał się nieco inaczej², gdyż w tzw. drugim odrodzeniu narodowym postanowiono przywrócić obowiązywanie Konstytucji z 1922 r.³

¹ Wszystkie trzy państwa bałtyckie przyjmowały kolejno takie uchwały. Jako pierwsza zrobiła to Estonia 2 lutego 1990 r., następnie Litwa 11 marca 1990 r. i na końcu wspomniana już Łotwa. Szerzej na temat drogi do niepodległości Łotwy: J. Krawulski, *Estonia, Litwa, Łotwa. Przeobrażenia polityczne i gospodarcze*, „Studia i Materiały CBW UW” 1996; J. Zieliński, *Instytucjonalizacja przemian ustrojowych na Litwie, Łotwie i Estonii*, Warszawa 2004, s. 79–117; P. Kierończyk, *Państwo łotewskie. Geneza i ustrój konstytucyjny*, Gdańsk 2008, s. 61 i n.

² Konstytucja z 1922 r. została w pełni przywrócona 27 stycznia 1994 r.

³ *Latvijas Republikas Satversme, Latvijas Vēstnesis*, 01.07.1993, Nr 43. Tekst w języku angielskim dostępny na stronie internetowej: www.satv.tiesa.gov.lv. Tekst polski: *Konstytucja Republiki Łotewskiej uchwalona na Zgromadzeniu Ustawodawczym 15 lutego 1922 r. i wprowadzona w życie 7 listopada 1922 r.*, tłum. L. Gołubiec, Warszawa 2001. Dalej jako Konstytucja.

Jedną z najistotniejszych kwestii w społeczeństwie demokratycznym, za stworzeniem, którego opowiedziała się także Łotwa po przeobrażeniach polityczno-ustrojowych w latach 90. XX wieku, jest wyznaczenie szczególnego miejsca wolności religijnej oraz przyjęcie uregulowań konstytucyjnych dotyczących relacji państwa z kościołem. Na tym tle na Łotwie powstał problem dotyczący stworzenia takich regulacji prawnych, które zarówno uwzględniałyby miejsce dotychczasowych kościołów w społeczeństwie i państwie łotewskim, jak również współczesną demokratyczną relację państwo – kościół⁴. Opowiedziano się za modelem demokratycznego państwa świeckiego w wersji przyjaznej, zwanej też separacją skoordynowaną. W modelu tym respektowane są wartości kulturowe i religijne, zakorzenione w chrześcijańskim dziedzictwie narodów europejskich oraz dokonywana jest regulacja stosunków między państwem a kościołem w formie porozumień. Pierwszym krokiem w tym kierunku było nawiązanie przez trzy państwa bałtyckie stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską, a drugim regulacje sytuacji prawnej Kościoła katolickiego na terytorium danego państwa przez konkordat⁵. Umowa łotewska ze Stolicą Apostolską została ratyfikowana 12 września 2002 r.

Należy w tym miejscu wspomnieć także o innych wydarzeniach istotnych dla poruszanego tu tematu. Mianowicie o fakcie powołania w 1996 r. grupy roboczej, której celem było przygotowanie umowy regulującej status prawny tradycyjnych kościołów na Łotwie. Jednakże już rok później pomysł uznano za chybiony⁶. Wracając do konkordatu, trzeba zaznaczyć, iż dyskusje w rządzie, co do treści umowy konkordatowej rozpoczęły się w 2000 r. Wówczas też rząd postanowił zająć się regulacjami prawnymi dotyczącymi sytuacji innych kościołów na Łotwie. Przygotowano zmiany w ustawie z dnia 7 września 1995 r. o organizacjach religijnych⁷ (dalej: u.o.r.), na mocy których Rada Ministrów upoważniona została do

⁴ Zob. R. Balodis, *Equality Principle and Status of Predominant Religion (Traditional Religious Denomination) in The Baltic States*, „Jurisprudencija” 2006, nr 3, s. 103–107.

⁵ Szerzej zobacz: J. Krukowski, *Konkordaty z państwami Europy Środkowej i Wschodniej zawarte na przełomie XX i XXI wieku*, „Teki Komisji Prawniczej” III/2010, s. 95–112 oraz J. Krukowski, *Relations between the Holy See and the Central and Eastern European States: Current Problems and Perspectives*, „The Polish Foreign Affairs Digest” 2002, vol. 2, nr 3(4), s.169–193.

⁶ Zob. R. Balodis, *Państwo i kościół w Łotwie*, [w:] G. Robbers (red.), *Państwo i kościół w krajach Unii Europejskiej*, Wrocław 2007, s. 247–248.

⁷ *Religisko organizaciju Likus* z 7 września 1995 r., Latvijas Vestnesis, 26.09.1995, Nr 146 ze zm. Tekst ustawy w języku angielskim dostępny na stronie internetowej: www.ur.gov.lv. 31.07.2011.

zawierania z organizacjami religijnymi umów ich dotyczących oraz ich wyznawców.

Należy podkreślić, iż przewrócona Konstytucja z 1922 r. w swej treści nie zawierała norm dotyczących wolności religijnych, co więcej nie było w niej uregulowanych praw i wolności jednostki. Rozdział VIII obecnej Konstytucji łotewskiej zatytułowany „Podstawowe Prawa Człowieka” został dodany ustawą z 15 października 1998 r.⁸

W wyniku dyskusji i prac parlamentarnych oraz pozaparlamentarnych Łotwa opowiedziała się za istniejącym w większości współczesnych demokracji modelem relacji państwo – kościół, zwanym państwem świeckim, utożsamianym również z systemem rozdziału kościoła od państwa⁹. Mając na uwadze wielość przyjmowanych w tym systemie rozwiązań, nie jest możliwe mówienie wyłącznie o jednym modelu państwa świeckiego, gdyż istnieje przynajmniej kilka różnych jego wersji, z których najczęściej przyjmowaną, w tym również przez Republikę Łotewską, jest tzw. separacja skoordynowana czyli niemiecki model państwa świeckiego¹⁰. Został on wprowadzony po I wojnie światowej do Konstytucji Republiki

⁸ Szerzej: R. Balodis, *On the Situation in Latvia in Respect of Observing the European Convention on Human Rights Connection with Realisation of the Rights Included in Article*. Artykuł dostępny na stronie internetowej: [home.lu.lv/~rbalodis/Articles_Ringolds_Balodis/Church_Law_26/ECHR_Article_9_Cyprus_Balodis_08.pdf](http://home.lu.lv/~rbalodis/Articles_Ringolds_Balodis_Church_Law_26/ECHR_Article_9_Cyprus_Balodis_08.pdf). 16.07. 2011.

⁹ Nauka prawa wyznaniowego wyróżnia również system powiązania państwa z kościołami (związkami wyznaniowymi), czego konsekwencją jest wyznaniowy charakter państwa, który przejawia się w fakcie inspirowania działalności prawotwórczej, politycznej i społecznej państwa przez zasady religijne. Państwo uzyskuje więc pozycję uprzywilejowaną w stosunku do pozostałych religii. Wyznanie religii jest sprawą publiczną, pozostającą w kręgu zainteresowań organów państwowych. Szerzej: M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 61 i n. Istnieje również trzeci rodzaj relacji, a mianowicie, system państw totalitarnych ukształtowany na założeniach jakiejś ideologii, która spełnia funkcję religii państwowej, na przykład państwo faszystowskie czy państwo komunistyczne.

¹⁰ Obok modelu niemieckiego wyróżnia się dwa inne modele państwa świeckiego. 1) Model amerykański (separacja czysta) powstały na kontynencie amerykańskim w warunkach pluralizmu kulturowego, etnicznego i religijnego w celu zapobieżenia konfliktom powstającym na tle religijnym, w wyniku czego powstał swoisty model oparty na poszanowaniu praw człowieka, a w szczególności prawa do wolności religijnej. Zob. R.M. Małajny, *Konstytucjonalizacja zasady rozdziału Kościoła od państwa i jej ewolucja w USA*, [w:] *Konstytucja USA 1787–1987*, Warszawa 1987, s. 323 i n.; 2) Model francuski (separacja wroga), w przeciwieństwie do modelu amerykańskiego jest to rozdział nacechowany wrogością państwa wobec religii i Kościoła. System ten powstał w okresie Wielkiej Rewolucji Francuskiej i z niewielkimi zmianami przetrwał do czasów obecnych. Zob. J. Krukowski, *Kościół i państwo*, Lublin 2000, s. 48 i n.

Weimarskiej z 11 sierpnia 1919 r.¹¹ Przyjęcie przez Łotwę modelu separacji skoordynowanej jest wynikiem opowiedzenia się po stronie państw, które konstatuja, iż demokratyczne państwo nie może wspierać jakiegokolwiek związku wyznaniowego ani też światopoglądu. R. Małajny stwierdza, że jeśli dzieje się inaczej (przeciwnie) „naruszy ono zasadę równości obywateli. Doprowadzi bowiem do wytworzenia się mniej lub bardziej formalnego podziału na obywateli „lepszych” i „gorszych”. Tymczasem państwo należy do wszystkich obywateli, a nie wyłącznie do ich części, nawet gdyby tworzyła ona większość”¹². O przyjęciu przez państwo łotewskie takiego właśnie modelu świadczy treść art. 99 Konstytucji, z którego wynika wprost, iż kościół jest oddzielony od państwa. Każdy zaś ma prawo do wolności myśli, sumienia i przekonania religijnego.

W przypadku Łotwy materia wyznaniowa znalazła swoje unormowanie prawne zarówno w przepisach rangi konstytucyjnej jak również w ustawodawstwie zwykłym, a mianowicie w ustawie o organizacjach religijnych.

Konstytucyjną materię wyznaniową tworzą, w najszerszym tego słowa rozumieniu, indywidualne gwarancje wolności myśli, sumienia i przekonań religijnych oraz zasady instytucjonalnych relacji między państwem a kościołem. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że dla określenia relacji pomiędzy państwem a kościołem istotne znaczenie może mieć strukturalne ułożenie odnośnych przepisów w tekście konstytucji. Należy bowiem pamiętać, że materia wyznaniowa w aktach prawnych o randze konstytucyjnej ujmowana jest z różnym stopniem szczegółowości i poddawana wielorakiej systematyce¹³. Ustrojodawca łotewski zastosował

¹¹ Art. 139 § 1 Konstytucji stanowi, iż „nie ma kościoła oficjalnego”. Regulacje te oznaczają wprowadzenie rozdziału między kościołem i państwem. Obecnie Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r. podtrzymuje w mocy postanowienia Konstytucji Weimarskiej w sprawach wyznaniowych (zob. art. 140). Wszystkie kościoły w Niemczech mają status stowarzyszeń życia publicznego, co nie ogranicza niezależności kościoła od państwa ani też państwa od kościoła. Państwo gwarantuje kościołom wolność konieczną dla realizacji ich zadań. Relacje między państwem a kościołem obejmują wspólną koordynację zadań dla dobra wspólnego osoby ludzkiej w kontekście różnych form życia społecznego. Dlatego też prawa i wolności człowieka i obywatela są gwarantowane bez względu na wiarę, przekonania religijne czy światopogląd (zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 88 i n.).

¹² R.M. Małajny, *Państwo a Kościół w Konstytucji w Konstytucji III RP*, „Państwo i Prawo” 1995, z. 8, s. 73.

¹³ W nauce prawa wyodrębnia się dwie główne metody konstruowania przepisów odnoszących się do zespołu tematycznego obejmującego problematykę religijną. Jedną jest

zmodyfikowany model kondensacji przepisów wyznaniowych. Oznacza to, iż nie ma bloku przepisów regulujących kwestie wyznaniowe. Ustrojodawca analizowanym zagadnieniom poświęcił jeden artykuł (dodać należy, że niezbyt rozbudowany). Unormowania prawne traktujące o indywidualnych gwarancjach wolności myśli, sumienia i przekonań religijnych zostały umieszczone w zdaniu pierwszym art. 99 w rozdziale VIII Konstytucji zatytułowanym „Podstawowe prawa człowieka”, zawierającym katalog praw i wolności człowieka i obywatela. Przepisy zaś dotyczące zasad instytucjonalnych relacji między państwem a kościołem zamieszczone zostały w zdaniu drugim przywoływanego art. 99 Konstytucji.

Przyjęcie przez normodawcę powyższej metody regulacyjnej wskazuje, że Łotwa jest przykładem państwa, gdzie koncentrowaniu materii wyznaniowej towarzyszy priorytet przyznania każdej jednostce wolności sumienia i wyznania. Konstytucja Republiki Łotewskiej gwarantuje szeroki zakres wolności w sprawach religijno-światopoglądowych. Artykuł 99 Konstytucji gwarantuje bowiem każdemu wolność myśli, sumienia i przekonań religijnych. Jak już wspomniano wcześniej, art. 99 ubogi jest w treść. Nie ma w nim uregulowanych kwestii związanych ze swobodą wyrażania myśli czy przekonań religijnych. Jedynie w art. 116 Konstytucji ustrojodawca zawarł normy umożliwiające ograniczenie wyrażania przekonań religijnych. Wynika z nich, iż wolność człowieka do wyrażania przekonań religijnych nie może być ograniczona inaczej jak w drodze ustawy i tylko w przypadkach konieczności zagwarantowania demokratycznego ustroju państwowego, bezpieczeństwa, dobrobytu i moralności społeczeństwa, a także podstawowych praw i wolności innych osób. Jednocześnie Konstytucja gwarantuje, że wolność myśli, sumienia i przekonań religijnych nie podlega ograniczeniom¹⁴. Regulacje prawne dotyczące swobody wyrażania przekonań religijnych zawarte są w u.o.r. Z art. 2 tego aktu wynika, iż przyjęcie przez ustawodawcę przyjętych w ustawie rozwiązań ma zapewnić mieszkańcom Łotwy korzystanie z prawa do wolności

kondensacja czyli na przykład utworzenie tzw. bloku wyznaniowego, na który składa się kilka artykułów wyodrębnionych w jednym fragmencie konstytucji – np. rozdział VIII Konstytucji Irlandii bądź też mutacja bloku wyznaniowego polegająca na regulacji materii wyznaniowej w jednym bardzo rozbudowanym przepisie np. § 40 Konstytucji Estonii. Drugą jest zaś dyspersja poszczególnych postanowień polegająca na umieszczeniu przez ustawodawcę przepisów wyznaniowych w różnych częściach konstytucji. Szerzej: J. Szymanek, *Konstytucyjna regulacja stosunków państwo-kościół*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 4, s. 24–26.

¹⁴ Art. 116 Konstytucji.

religijnej, która obejmuje prawo do swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań religijnych, indywidualnie lub wspólnie z innymi. Ponadto, z prawa do wolności religijnej wynika, że nikt nie może zmuszać ani być zmuszanym do wybierania ani wyznawania jakiegokolwiek religii albo wiary.

W u.o.r. sformułowane zostały także postanowienia odnoszące się do wychowania religijnego dzieci. Zgodnie z nimi, rodzice i opiekunowie bez przeszkód troszczą się o zgodne ze swymi przekonaniami religijne i etyczne wychowanie swych dzieci¹⁵. Zgodnie z art. 5 u.o.r. wyznania chrześcijańskie mogą być nauczane w szkołach państwowych i samorządowych. Nauczanie odbywa się na wniosek zainteresowanych. W przypadku osób małoletnich w ich imieniu wniosek składają rodzice lub opiekunowie. Katechezy chrześcijańskie są organizowane zgodnie z programem akceptowanym przez ministerstwo szkolnictwa i nauki. Mogą być prowadzone przez nauczycieli kościołów: luterańskiego, rzymskokatolickiego, prawosławnego, starowierców i baptystów, jeśli udział w uczestniczeniu w katechezach zgłosi grupa 10 osób. Katecheza i zajęcia z etyki finansowane są z budżetu państwa¹⁶.

W świetle powyższych uregulowań istotne wydają się być również przepisy zawarte w ustawie o obowiązkowej służbie wojskowej, a odnoszące się do odbywania zasadniczej służby wojskowej. Zgodnie z nimi nikt nie może być zmuszony do odbywania zasadniczej służby wojskowej, jeżeli jest to sprzeczne z jego sumieniem lub wyznaniem religijnym. W takim przypadku w zamian odbywana jest służba zastępcza¹⁷.

Jak już podkreślano, poprzez normy zwarte w zdaniu drugim art. 99 Konstytucji, ustrojodawca przyjął odłączenie kościoła od państwa. Opoowiedzenie się za świeckością Republiki Łotewskiej rodzi określone konsekwencje w życiu publicznym, funkcjonowaniu państwa, systemie edukacji, równouprawnieniu obywateli w zakresie praw politycznych i cywilnych. Świeckość oznacza neutralność państwa w sprawach religii i przekonań. Uznanie autonomii i niezależności kościołów i państwa we właściwych dla nich dziedzinach prowadzi do rozgraniczenia ich kompetencji oraz do suwerenności każdego z nich.

Zgodnie z art. 5 ust. 2 u.o.r., państwo nie opowiada się za żadnym wyznaniem czy wspólnotą wyznaniową. O poszanowaniu przez państwo

¹⁵ Art. 5 ust. 3 u.o.r.

¹⁶ R. Balodis, *Państwo i kościół w Łotwie...*, s. 252–253.

¹⁷ Tamże, s. 257–258.

suwerenności kościołów i organizacji religijnych świadczą także przepisy dające im autonomię i swobodę wykonywania kultu religijnego¹⁸. Autonomia sprowadza się do sfery wewnętrznego działania, która nie może być kwestionowana ani ograniczana przez państwo¹⁹. Stanowisko to znalazło odzwierciedlenie w przepisach u.o.r. mówiących o tym, iż organizacje religijne bez przeszkód korzystają z prawa do używania nazw i symboli religijnych organizacji²⁰, odprawiają obrzędy²¹, posiadają domy modlitwy²², instytucje dobroczynne²³ i szkoły przygotowujące duchownych²⁴. Z przyznanej autonomii wynika prawo kościołów i organizacji religijnych do kształtowania struktur organizacyjnych ich wewnętrznych organów oraz zasad obsadzania stanowisk²⁵.

W Republice Łotewskiej państwo traktuje na równi wszystkie organizacje religijne. Atrybut niezależności przysługuje zaś państwu i poszczególnym związkom wyznaniowym w ich stosunkach zewnętrznych. W aspekcie negatywnym niezależność to odrzucenie ścisłego powiązania państwa i kościoła, w aspekcie pozytywnym zaś to uznanie istnienia dwóch odmiennych typów społeczności, tj. państwa jako społeczności politycznej i związków wyznaniowych jako społeczności religijnych²⁶. Stwierdzić więc trzeba, że miejsce kościoła w porządku ustrojowym opiera się na gwarancjach prawnych jego integralności w sferze religijnej i strukturalno-organizacyjnej.

Zgodnie z art. 14 ust 2 u.o.r. organizacje religijne bez przeszkód rządzą się swymi kanonami i statutami. Mogą więc stanowić własne prawo wewnętrzne. U.o.r. potwierdza na Łotwie prawo kościołów i organizacji religijnych do tworzenia zakonów oraz innych instytucji kościelnych

¹⁸ Treść art. 5 ust 2 u.o.r. brzmi: „Państwo chroni prawa organizacji religijnych przewidzianych w ustawie. Organom państwowym i samorządu lokalnego, a także innym instytucjom publicznym nie przysługuje prawo do interwencji w religijną działalność organizacji religijnych”.

¹⁹ W nauce przyjmuje się jednak, iż w przypadku kolizji norm, pierwszeństwo mają normy prawa państwowego. Szerzej: R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 6, s. 3–17.

²⁰ Art. 13 u.o.r.

²¹ Art. 14 u.o.r.

²² Art. 16 u.o.r.

²³ Art. 7 u.o.r.

²⁴ Art. 13 u.o.r.

²⁵ Art. 14 u.o.r. stanowi, iż wspólnoty i związki religijne mają wolność organizacji własnych hierarchii i struktur. Wewnętrzna organizacja tworzona jest w oparciu o statuty i inne akty samych wspólnot i związków wyznaniowych.

²⁶ J. Krukowski, *Kościół i państwo...*, s. 82–98.

(np. charytatywnych czy humanitarnych)²⁷, prawo do nauczania religii i prowadzenia własnych szkół (seminaria)²⁸. Ponadto zapewniono im prawo do posiadania majątku ruchomego i nieruchomego²⁹. Kościoły i organizacje religijne mogą prowadzić działalność kulturalną, tworzyć instytucje kulturalne, mieć własną prasę, domy wydawnicze. Otrzymały prawo do organizowania i posiadania domów opieki społecznej. Zapewniono im także swobodę w zakresie utrzymywania kontaktów z zagranicą. Należy uznać, że uregulowania takie dały możliwość do działania kościołów i organizacji religijnych w wymiarze nie tylko duszpasterskim, ale także w społecznym, kulturalnym czy edukacyjnym³⁰.

W art. 13 ust. 1 u.o.r. prawodawca stanowi, iż z chwilą rejestracji organizacji religijnej uzyskuje ona status osoby prawnej. Status prawny instytucji edukacyjnych dla duchownych, klasztoru i diakonatu instytucji określa organizacja wyznaniowa. U.o.r. reguluje tryb rejestracji nowo powstałych organizacji religijnych³¹. Nowo powstała organizacja religijna jest zobowiązana poinformować o tym fakcie Zarząd Spraw Religijnych, który dokonuje rejestracji. Zarząd Spraw Religijnych działa pod nadzorem ministra sprawiedliwości³². Wspólnota religijna może zostać zarejestrowana, jeżeli przystąpiło do niej 20 członków, którzy ukończyli 18 lat i są ewidencjonowani w Łotewskim Rejestrze Obywateli. Na podstawie zgłoszonego przez organizację religijną wniosku Zarząd Spraw Religijnych dokonuje rejestracji. Na rozparzenie złożonego wniosku Zarząd Spraw Religijnych ma miesiąc.

²⁷ Art. 7 oraz art. 13 ust. 2 u.o.r.

²⁸ Art. 6 u.o.r. stanowi, iż wiara chrześcijańska może być przedmiotem nauczania w szkołach państwowych na wniosek osób, które wyraziły wolę na piśmie. Małoletni składa wniosek z pisemną zgodą rodzica lub opiekuna. Jeśli małoletni ma poniżej 14 lat, rodzic lub opiekun składa wniosek w jego imieniu.

²⁹ Art. 16 u.o.r.

³⁰ Regulacje prawne dotyczące tej materii znajdują się w art. 15 u.o.r.

³¹ Art. 7, art. 8, art. 9, art. 10, art. 11. Szerzej na temat trybu rejestracji organizacji religijnych na Łotwie zobacz: R. Balodis, *Kościół i państwo w krajach bałtyckich. Rejestracja i podstawowe zasady kształtowania się organizacji religijnych*, „Rocznik Teologiczny” 2002, z. 2, s. 150 i n.; R. Balodis, *Religious Entities as a legal persons – Latvia*, [w:] L. Friedner (ed.), *Churches and other religious organizations as legal persons*, Leuven–Paris–Dudley 2007, s. 150 i n. oraz R. Balodis, *The Application of the Freedom of Religion Principles of the European Convention on Human Rights in Latvia*, [w:] A. Emilianides (ed.), *Religious Freedom in the European Union*, Leuven–Paris–Walpole 2011, s. 236–239.

³² Szerzej na temat genezy oraz funkcjonowania Zarządu Spraw Religijnych zob. R. Balodis, *Recent Development of Latvian Model of Church and relationships: constitutional changes without revising of Constitution*, „Jurisprudence” 2009, nr 3, s. 7–19.

Dziesięć (lub więcej) organizacji religijnych tego samego wyznania, mających status organizacji stale zarejestrowanych może ustanowić stowarzyszenie. Do wniosku dołącza się statut, listę założycieli zgromadzenia (imię i nazwisko osoby, miejsce zamieszkania, numer personalny i podpis); protokół z posiedzenia w sprawie założenia organizacji, zatwierdzenia statutu; skład zarządu i komisji audytu (imię, nazwisko, numer personalny i oficjalny tytuł osób), jak również wykaz osób, które są uprawnione do reprezentowania organizacji religijnej (imię, nazwisko i numer personalny osób). Statut organizacji religijnej powinien zawierać: protokół zawarcia oraz liczbę osób wchodzących w ich skład. Podana musi być również siedziba i nazwa wspólnoty lub związku. Wskazać należy także kierunek i cel działalności, kierownictwo oraz strukturę organizacyjną, majątek oraz sposób likwidacji i podział majątku.

Odmowa przez Zarząd Spraw Religijnych rejestracji może nastąpić w trzech przypadkach: 1) gdy statut nie spełnia wymogów formalnych przewidzianych przez ustawę, 2) jeśli działalność wspólnoty lub związku religijnego narusza wolności i prawa człowieka oraz porządek publiczny, 3) gdy podobna wspólnota lub związek są już zarejestrowane. Ponowny wniosek o rejestrację jest możliwy po wyeliminowaniu przyczyn podanych w decyzji odmownej. Zażalenie wnosi się w ciągu 10 dni od wydania decyzji o odmowie rejestracji.

Prawo łotewskie zna również termin „ponownej rejestracji” organizacji, które rozpoczynają działalność po raz pierwszy w Republice Łotewskiej i nie należą do żadnego stowarzyszenia religijnego już zarejestrowanego w państwie. Ponownej rejestracji dokonuje także Zarząd Spraw Religijnych. Ponownej rejestracji organizacja dokonuje przez okres pierwszych dziesięciu lat. Po ponownej rejestracji organizacji religijnych, Zarząd Spraw Religijnych dokonuje na podstawie opinii przedstawionej przez Ministerstwo Sprawiedliwości w sprawie zgodności działalności organizacji religijnych w poprzednim okresie. Na 3 miesiące przed upływem terminu rejestracji Zarząd Spraw Religijnych wysyła przypomnienie o złożeniu wniosku o ponowną rejestrację. Dokumenty do ponownej rejestracji organizacja religijna przekazuje Zarządowi Spraw Religijnych nie później niż dwa miesiące przed upływem terminu rejestracji. Organizacja religijna ma również obowiązek składania, do ministerstwa sprawiedliwości, sprawozdań ze swojej działalności do 2 marca roku następnego³³.

³³ Art. 14 u.o.r., zob. szerzej: R. Balodis, *A Religious Organization in the Latvian State: its Rights and Obligations*. Tekst dostępny na stronie internetowej: http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/Balodis_A%20Religious_Aug%201999.pdf 20.08.2011.

Po upływie 10 lat organizacja otrzymuje status organizacji zarejestrowanej na stałe. Oznacza to, iż państwo uznaje ich duchową i kulturową spuściznę, ale nie daje to bynajmniej żadnych przywilejów dla tych wspólnot czy organizacji religijnych.

Istotną kwestią we wskazaniu zasad dotyczących polityki państwa wobec kościołów wydaje się być także terminologia stosowana w Konstytucji jak i w ustawodawstwie zwyczajnym, a dotycząca określenia podmiotów, których dotyczy powyższa regulacja. Ustrojodawca łotewski posługuje się terminem „kościół” używając go w liczbie mnogiej. Jednakże obok tego pojęcia pojawia się w ustawodawstwie zwyczajnym (u.o.r.) również termin „organizacje religijne”. U.o.r. wprowadza jeszcze kilka innych określeń podmiotów nazywając je „wspólnotami” i „związkami religijnymi”. Nie należy jednak sądzić, że chodzi tu o zupełnie różne podmioty. Mimo rozbieżności w zastosowanej terminologii należy przypuszczać, iż rozchodzi się tu o te same podmioty. Wydaje się, iż ustawodawca posłużył się tymi terminami niejako zamiennie. Można wnioskować, iż związek religijny jest terminem o znacznej pojemności znaczeniowej mieszczącym w swoim zakresie zarówno pojęcie „kościół” jak i „organizacje” czy „wspólnoty religijne”. Niemniej pojawia się w związku z tym jeszcze jedna nieścisłość a raczej nie najtrafniejsze sformułowanie „kościół i organizacje religijne”. Z tego sformułowania wynikać by mogło, iż chodzi tu o podmioty różne gatunkowo, a ponadto przeciwstawne jedne drugim. Optymalnym rozwiązaniem w takim przypadku, jak wskazuje J. Osuchowski, wydaje się być przyjęcie konstrukcji „kościół i inne organizacje religijne”. W sytuacji bowiem, gdy ustrojodawca nie chce poprzestać jedynie na terminie związki religijne czy organizacje religijne, posłużenie się określeniem „kościół i inne organizacje religijne” jest słuszne, gdy nie zachodzi wyraźna potrzeba skonkretyzowania któregośkolwiek z tych związków czy kościołów³⁴. Odmienne natomiast uważa J. Szymanek, który podkreśla, że najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby używanie obok terminu kościoły równorzędnie pojęcia organizacje religijne³⁵.

Reasumując należy podkreślić, iż wolność kościołów i organizacji religijnych musi być realizowana w granicach prawa. Nie mogą one zagrażać bezpieczeństwu obywateli, porządkowi publicznemu, zdrowiu i moralności oraz prawom i wolnościom innych osób. Przekonania, wyznawana

³⁴ J. Osuchowski, *Stosunki wyznaniowe w Polsce na tle transformacji ustrojowej*, Warszawa 1996, s. 24.

³⁵ J. Szymanek, *Konstytucyjna regulacja...*, s. 32.

religia ani wiara nie mogą być usprawiedliwieniem dla przestępstw lub nie przestrzegania ustaw.

W stosunkach państwo-kościół rozwiązania ustawodawcze wprowadzają elementy współpracy i współdziałania. Powyższe wiąże się z zachowaniem pozytywnej neutralności państwa wobec kościołów. Podkreślić więc należy, iż mimo opowiedzenia się przez Łotwę za systemem rozdziału kościoła od państwa, normatywne rozstrzygnięcia stosunków wyznaniowych preferują pozytywne treści w układzie państwo-kościół co znajduje oparcie m.in. w przyznaniu prawa do zakładania wyższych uczelni teologicznych, czy też w stworzeniu prawnych możliwości prowadzenia i nauczania religii w szkołach publicznych.

STRESZCZENIE

Artykuł jest poświęcony relacjom zachodzącym między państwem i kościołem w Republice Łotewskiej. Dokonuje się w nim analizy przepisów Konstytucji Republiki Łotewskiej oraz ustawy o organizacji religijnej. Autorka analizuje takie kwestie prawne, jak: status prawny organizacji religijnych, wolności i praw organizacji religijnych i jej granice, rola organizacji religijnych w społeczeństwie i państwie.

Monika Giżyńska

MODEL OF STATE AND CHURCH RELATIONSHIP IN REPUBLIC OF LATVIA

The article concerns on state and church relationship in the Republic of Latvia. The Author presents law provisions relating Religious Organization and Constitution of the Republic of Latvia. The Author analyses some issues such as: legal status of religious organizations, freedoms and rights of religious organizations and its limits, the role of religious organization in society and the state – church relationship in the Republic of Latvia.

KEY WORDS: *church state relations, separation of state and church, constitution, Latvia*